

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Hvem er den falske Prophet? Hvem forvirrer Folket? Svar til Recensenten i Litt. Tid. No. 12 og 13 Imod den lille Anklager, det er Prof. H. C. Ørsted, med Beviis for at Schellings Philosophie er uchristelig, ugudelig og løgnagtig

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Hvem er den falske Prophet? Hvem forvirrer Folket? Svar til Recensenten i Litt. Tid. No. 12 og 13 Imod den lille Anklager, det er Prof. H. C. Ørsted, med Beviis for at Schellings Philosophie er uchristelig, ugudelig og løgnagtig", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Aarhus Universitet, Det Teologiske Fakultet. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1815_248-intro-shoot-idm89.pdf (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Striden mellem Grundtvig og H.C. Ørsted

I perioden februar 1814 til maj 1815 udspillede der sig en længere strid mellem Grundtvig og fysikeren og naturfilosoffen H.C. Ørsted. Anledningen til striden var Grundtvigs udgivelse af *En mærkelig Spaadom ogsaa om Danmark efter en gammel Haandskrift*, som Ørsted anmeldte meget kritisk i *Dansk Litteratur-Tidende*. Spådomsskriftet var imidlertid kun anledning til striden, hvis efterfølgende akter kom til at handle især om forsvarlig brug af Bibelen, forholdet mellem religion og videnskab og om, hvorvidt F.W.J. Schellings filosofi var forenelig med kristendommen. Striden mellem Grundtvig og Ørsted var meget uforsonlig og usædvanlig skarp i sin tone, selv set i forhold til det hårde polemiske klima, som herskede i åndsvidenskaberne i guldalderen. Indholdsmæssigt kan striden ses som en forløber for de store teologiske og filosofiske fejder om forholdet mellem tro og viden omkring 1850 og i 1860'erne (læs mere hos Koch 2004, s. 16 f.).

De fleste fremstillinger af striden mellem Grundtvig og Ørsted er tematiske og lægger hovedvægten på diskussionen af Schellings filosofi, se Scharling (1950), Jessen (1971), Koch (2004) og Christensen (2009). Sidstnævnte har kaldt striden "den danske panteismestrid", idet den del af striden, der omhandler Schellings filosofi, kan ses som et ekko af den tyske såkaldte *Pantheismusstreit*, hvor Friedrich Heinrich Jacobi blandt andet anklagede Baruch Spinozas filosofi og senere Schellings for panteisme og ateisme (Christensen 2009, s. 477). Navnet "den danske panteismestrid" synes dog at være en for snæver betegnelse for fejden mellem Grundtvig og Ørsted, da den angik flere andre emner. Denne indledning vil tage stridens akter op en ad gangen og belyse de mange forskellige problemstillinger, som striden drejede sig om.

Anledning

H.C. Ørsted og hans bror, juristen A.S. Ørsted, var begge fremtrædende personer i guldalderens København. På den tid, da striden fandt sted, var H.C. Ørsted ansat som ekstraordinær professor i fysik (og reelt også i kemi) ved Københavns Universitet og medlem af Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, og A.S. Ørsted bestred en chefstilling i Danske Kancelli. De to brødre var desuden begge optagede af filosofiske spørgsmål og var velbevandrede i tysk filosofi. I deres unge år havde de studeret Immanuel Kant flittigt og var blevet meget påvirket af hans tænkning. Senere blev H.C. Ørsted, efter en længere udlandsrejse til bl.a. Tyskland i 1801-1804, stærkt inspireret af Schellings romantiske naturfilosofi og overtog Schellings hovedtanke, at ånd og natur udgør en enhed. Natur er synlig ånd og ånd usynlig natur.

Brødrene Ørsted havde fulgt Grundtvig på sidelinjen siden hans udgivelse af *Nordens Mytologi* i 1808 og var bestemt ikke tilhængere af ham. Som det fremgår af deres indbyrdes brevveksling fra februar 1813, ventede de på en anledning til at gå i rette med ham. A.S. Ørsted skrev til sin bror, som da opholdt sig i Paris, at Grundtvigs *Verdenskrøniken* 1812 var et af de mærkværdigste litterære arbejder, han havde læst i den senere tid, og at der ikke var nogen grænser for Grundtvigs "Ufornuft og Smagløshed" (Ørsted 1870, bind 1, s. 310). Hvis hans helbred havde været bedre, tilføjede han, ville han selv være gået i rette med Grundtvig. H.C. Ørsted svarede fra Paris:

At Grundtvig skal gaae Ram forbi, gjør mig meget ondt. Havde jeg været i Kjøbenhavn, troer jeg, at jeg havde overtaget Dine Parties [forretninger] [...] Dette Menneskes Fornuftfjendskab har længe gjort mig tilbøielig til at tage fat paa ham engang (Ørsted 1870, bind 1, s. 311 f.).

I kladden til brevet finder man et endnu skarpere udsagn om Grundtvig, som dog er slettet. Her beskrives han som "et giftigt [giftigt] Ukrud i vor Litteratur, som med Rod bør oprykkes", og det var H.C. Ørsteds vurdering, at hvis Grundtvig engang fik magt, ville han blive "en af de afskyeligste og onskabsfuldeste Forfølgere [modstandere]" (se Christensen 2009, bind 1, s. 473).

Anledningen til at tage fat på Grundtvig kom omtrent et år senere, da Grundtvig udgav *En mærkelig Spaadom*. Det var en spådom, som han efter sigende havde fundet i sin fars gemmer. Den bestod af en række bibelcitater især fra Daniels Bog og Johannes' Åbenbaring, som var sammensat mere eller mindre vilkårligt med henblik på at danne et billede af Antikrist. Spådommens forfatter, som formodentlig var Johan Grundtvig selv, fik disse bibelsteder til at passe på Frederik 2. af Preussen, men i sin fortale til udgivelsen argumenterede Grundtvig for, at det snarere var Napoleon og Frankrigs ånd i det hele taget, som var Antikrist. For en grundig introduktion til *En mærkelig Spaadom*, se den separate indledning hertil.

H.C. Ørsteds anmeldelse af *En mærkelig Spaadom*

H.C. Ørsted anmeldte spådomsskriftet i *Dansk Litteratur-Tidende* nr. 12 og 13, se faksimile. Han valgte at være anonym, formentlig pga. de hårde udfald, som recensionen rummede. Ørsted indledte sin tekst med at forklare dens formål: Normalt ville kritikken forbigå en tekst som *En mærkelig Spaadom*, men fordi Grundtvig nu i et stykke tid havde "forvirret mange Hoveder" og med udgivelsen af spådommen havde "overgaaet sig selv", var det vigtigt at kalde folk tilbage til sandheden (Ørsted 1814a, s. 177).

Grundtvig som skribent

Ørsted indleder sin anmeldelse noget utraditionelt med at give et udførligt billede af Grundtvigs "hele Skribentcharacter", som han finder både forvirret og demagogisk:

Grundtvig forener med en letbevægelig Indbildningskraft og en Art af Veltalenhed den djerve Selvtillid i Yttringen af sine Meninger, der udkræves til at virke paa den store Hob, og derhos befinder han sig selv i en Uklarhed og et Vilderede, der ikke tillader den uøvede Læser eller Hører at gjennemskue hans Paastandes Intethed. Mørket maa hos dette Slags Skribentere skjule Tomheden (Ørsted 1814a, s. 178).

Dernæst beskriver Ørsted, hvordan Grundtvig to gange har optrådt som 'partihøvding'. Først som selvbestaltet overmand inden for den nordiske mytologi, dernæst – efter sin omvendelse – som en luthersk høvding, der med sin "vilde indsigtsløse Begeistring" forvirrede folket. Grundtvig påstod at tale i samme ånd som Luther, men Ørsted mener, at den lutherdom, som her er tale om, blot er en lutherdom, som den i en periode så ud i "nogle indskrænkede Hoveder" (s. 184). Det hæsligste træk ved Grundtvigs karakter er dog hans mangel på kærlighed. Han håner og dømmes folk, der tænker anderledes end ham selv, og den eneste form for kærlighed, han udøver, er den, "der viser sig i, con amore at fremdrage Næstens Feil" (s. 189).

Verdenskrøniken 1812

Omtalen af Grundtvigs dømmesyge karakter fører over i en længere passage om *Verdenskrøniken* 1812. Ørsted er oprørt over Grundtvigs urimelige domme over samtidens åndspersoner, særligt Grundtvigs dæmonisering af Schelling og naturfilosofferne, og han anfægter den ret, hvormed Grundtvig med Bibelen i hånd stempler folk som Guds fjender.

Over for krønikens udformning er Ørsted også meget kritisk. Værket mangler klarhed, fasthed og harmoni i fremstillingen og er i bund og grund latterligt: "Det bemærkedes strax af enhver, endog kun halvseende Læser, at hans Krønike var et Monstrum, der intet eftergav det hvorom Horatius siger: risum teneatis amici? [lat., kan I holde latteren tilbage, venner]?" (s. 191). Som det fremgår, var Ørsted ikke helt fri for den nedlædighed og hån, som han skodesede Grundtvig for.

Synet på naturvidenskaben

I *Verdenskrøniken* 1812 havde Grundtvig også udtalt sig negativt om naturvidenskaberne, hvilket faldt Ørsted for brystet. Grundtvig havde sagt, at videnskaber som kemi, astronomi og matematik leder væk fra religionen, idet de dyrker legemligheden frem for ånden og sætter mennesket i fare for at glemme Gud. Matematikken kritiserede Grundtvig for dens "ideløse Tydelighed og anmassede [bemægtigede] Selvstændighed" (1812, s. 280).

Ørsted beskriver i anmeldelsen dette som et udslag af "overmodig Uvidenhed og skjæve Betragtninger" (1814a, s. 194). Han medgiver, at det er problematisk, hvis naturvidenskaben dyrkes for ensidigt, men generelt er det hans holdning, at naturvidenskaben leder til den dybeste andagt og ydmygelse for Gud (s. 194 f.), jf. Ørsteds tale fra samme år med den sigende titel "Videnskabsdyrkningen, betragtet som Religionsudøvelse" (optrykt i Ørsted 1850, s. 177-190). Ørsted opfordrer sine læsere til at stride imod Grundtvig, så han ikke slipper af sted med at indbilde masserne, at videnskabsfolk hader religionen. Han advarer desuden mod det kætterbål, som han ser Grundtvig rejse over videnskabsfolk: "Vogner [vågn] dog op alle Venner af Sandhed og ægte Guds frygt! See I ikke det Baal gienreise sig, hvorpaa Vanini brændte? see I ikke det Fængsel paa nye optaarne sig, hvori Galilæi vansmægtede?" (s. 197).

Spådomsskriftet

Selve spådomsskriftet, som egentlig var det, Ørsted skulle anmelde, affærdiger han som en forkert fortolkning af en i forvejen forkert fortolkning (1814a, s. 207). Spådommen ser han som udtryk for "tranhjernet Uerfarehed, parret med en ildefordøiet Læsning i Propheterne" (s. 200). Grundtvigs fortolkning er i hans øjne et resultat af *eisegese*, dvs. at han i stedet for at udlægge teksten, har læst sine 'griller' ind i Bibelens ord. For Ørsted er udgivelsen af spådommen et tegn på, at Grundtvig "enten [maa] gaae i Drømme eller have valgt sit Standpunkt paa Veien til Hospitalet" (s. 208).

Den anklage, som skulle komme til at støde Grundtvig mest, findes i en fodnote s. 185-186, hvor Ørsted antyder, at Grundtvig er en forstyrret folkeforvirrer, som tror, at han er en af Gud indblæst (dvs. beåndet, inspireret) profet. Ørsted opfordrer til stærk skepsis over for Grundtvigs profetier, og som modvægt til det motto, som Grundtvig havde anført på titelbladet af spådomsskriftet – "Foragter [foragt] ikke Prophetier" – sætter han et andet formanende skriftsted, nemlig Matt 7,15: "vogter Eder [vogt jer] for falske Propheter, der komme til Eder i Faareklæder, men indvortes ere glubende Ulve" (s. 208).

Grundtvigs svar: *Hvem er den falske Prophet?*

Grundtvig svarede hurtigt med stridsskriftet *Hvem er den falske Prophet?*, hvis fortale er dateret den 15. april 1814. Ørsteds anmeldelse anså han for at være "et Konstværk af Løgn og Bagvaskelse" (1814b, s. 29), og han følte sig på urimelig vis fremstillet som en forfører, sjælemorder, løgner og hykler (s. 62).

Grundtvigs svar er meget konfrontativt. Fortalen er en direkte opfordring til kamp i et sprog, som er fuld af krigsmetaforik. Grundtvig synes at være overordentlig tilfreds med at have fået et kvalificeret modspil: "Det er skeet, endelig er en Mand traadt op imod mig, som forstaaer mig, som veed paa en Maade hvad han vil og hvad han siger, visselig, naar Ordet maa have Modstandere, da ønsker jeg det saadanne", som "bærer mig Sværdet lige under Øinene", og i hvis årer man ikke skal være bange for at finde venneblod (s. V f.). Grundtvig havde tidligere lagt sig ud med venner, og det var straks mere kompliceret, se indledningen til *Krønikens Gienmæle*, som behandler striden med Christian Molbech. Denne gang er det utvivlsomt en fjende, han står overfor. Lundgreen-Nielsen har stillet det gode spørgsmål, om Grundtvig på dette tidspunkt virkelig ikke var klar over, hvem den anonyme anmelder var. Hans glæde over at have mødt en ligemand kunne godt tyde på, at han kendte fjenden (1980, bind 2, s. 614).

Høvding uden parti

I tekstens hoveddel slår Grundtvig om fra det krigeriske, patosfyldte til en mere kølig og ræsonnerende fremgangsmåde (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 614). Han gennemgår Ørsteds anklager en efter en, og opbygningen af teksten følger derfor samme mønster som Ørsteds recension. Den første alvorlige anklage, han søger at tilbagevise er den, at han skulle have forvirret folket og optrådt som 'partihøvding'. Han påpeger, at der ikke findes nogen religiøs stemning omkring ham, hverken i de lærde kredse eller blandt folket, og at han tværtimod står meget alene: "mellem alle Abekattene har ikke en efterabet mig, naar jeg angrebes og haanedes forsvarede Ingen mig, hvor er da det Parti, for hvilket jeg har været Høvding? visselig, det maa være et saare roligt Partie, siden Publikum i 7 Aar ikke hørde en Lyd fra det" (Grundtvig 1814b, s. 9 f.).

Anklagen for at forkynde en indskrænket lutherdom tager Grundtvig meget ilde op, idet han forstår den som en kætter-anklage (s. 16 f.). Derfor insisterer han på, at han fører den samme lærdom som Luther (s. 15) og opfordrer til, at man sammenligner hans lære med Luthers lille katekismus og den augsburgske bekendelse for at forvisse sig om dette. I øvrigt anfører han, at sand kristendom ikke kommer så meget an på at følge Luther, som på at holde sig til sit præsteløfte og følge Bibelens ordrette mening. Grundtvig føler sig sikker på, at han selv gør dette og udfordrer Ørsted:

Enten skal nu Rec. [recensenten] bevise, at dette er Løgn [at Grundtvig holder sit præsteløfte], og det kan han ikke, eller og [også] han skal tilstaae, at jeg ikke anderledes forvirrer Folket end den herlige Luther, og den danske Bibel, og alle Danmarks Konger fra Christian den Tredie og Sjællands Bisper fra Palladius til Balle og den danske Geistlighed giennem Aarhundreder, og alle de Præstemænd som endnu lære efter den Eed de have svoret. Her er ingen Udvei, intet Smuthul, han skal staae til Regnskab, eller staa som en Løgner

(s. 23).

Denne passage er ganske typisk for Grundtvigs argumentation over for mange af anklagerne. Han opstiller pseudo-alternativer: Ørsted må bevise de anklager, han kommer med – og det kan han ikke – eller også må han fremstå som løgner. Hermed synes diskussionen lukket på forhånd.

Bibelens ordrette mening

En af Ørsteds mest alvorlige anklager mod Grundtvig var, at han lagde sin egen mening ind i Bibelen, og Grundtvig anerkender da også, at det ville være et stort problem, *hvis* han bar sig sådan ad:

det er vist, lægger jeg selv en Mening i Bibelen, og dømmes efter den Lærdomme og Mænd, da er jeg en Folkeforvirrer, som alle den forrige Tids Kiætttere, som saamange Theologer i den sidste Tid, og Rec. [recensenten] har den fuldkomneste Ret til at prædike et aandeligt Korstog imod mig (s. 22).

Men Grundtvig mener igen, at Ørsted mangler at bevise sin påstand, og han er overbevist om, at han selv prædiker Bibelen i dens ordrette mening. Det er den, han i præsteløftet har svoret at ville lære, og for den, han vil "stride til Døden" (s. 23). Grundtvig skelner dog mellem to slags ordrethed. Når Bibelen taler om, hvad der er sket, og hvad man skal tro, skal den forstås "ligeftrem efter Ordenes sædvanlige Mening", men med profetierne forholder det sig anderledes: "[de] skal og [også] forstaaes ordret, men tit i en anden Mening end den Ordene sædvanlig have" (s. 58). Et sådant udsagn måtte naturligvis vække til modsigelse hos Ørsted, se afsnittet Forsvarlig bibelbrug.

Grundtvig bruger også Bibelen til at forsvare sine hårde domme over sine vildfarne medkristne. Hans fordømmelser har nemlig deres forbillede i profeterne, Jesus og apostlene, som alle "straffede" Guds fjender med de allerstærkeste, mest fordømmende ord. Et andet forbillede er Luther, der talte skarpere end alle andre (s. 25 f.). Grundtvig understreger, at dommene ikke udspringer af ukærlighed, snarere tværtimod, for i sidste ende er hensigten med dem den ædle at kalde brødrene tilbage fra vildfarelse. Grundtvig mener ikke, at dette kan lade sig gøre uden strenghed over for hovmod og vantrø.

Videnskaben som kristendommens tjener

Angående synet på naturvidenskaberne føler Grundtvig sig misforstået. Han er ikke videnskabshader, og han mener ikke, at kristendommen generelt står videnskaben i vejen; problemerne opstår udelukkende, når videnskaben vil være *selvstændig* (s. 42), for så bliver den ukristelig og ugudelig. Videnskaben er afhængig af religionen (dvs. kristendommen), for idet kristendommen ligger inde med sandheden, er det alene den, som kan give videnskaben retning og mål. Kristendommen helliger videnskaben og gør den samtidig til sin tjener (se Grundtvig 1815, s. 158 og 165 f.).

Den såkaldte Athenefejde, som også udspandt sig i årene 1814-1815, omhandlede det beslægtede emne om forholdet mellem tro og fornuft. Her insisterede Grundtvig over for præsten Andreas Krag Holm på, at fornuften skal tages fangen under troens lydighed. Fornuften må ikke overvurderes, for den er ligesom alt andet ved mennesket faldet, og dens forsøg på at selvstændiggøre sig er roden til al synd. Grundtvig betragter fornuften som en oprører og en fjende af sandheden, og den skal derfor fanges og tvinges til lydighed mod troen og Kristus (se Høirup 1949, s. 106-109).

Kaldet til at spå

Ørsteds kritikpunkter af spådomsskriftet gennemgår Grundtvig et ad gangen og diskuterer dem i detaljer. Her skal blot et par pointer fremhæves. Grundtvig fastholder med karakteristisk hårdnakkethed, at spådommen må gælde Napoleon (s. 50). Desuden påpeger han, at når Ørsted kritiserer den aktualiserende måde at udlægge Bibelens profetier på, så kritiserer han også hele den kristne tradition, for alle de store bibelfortolkere og teologer som Paulus, Augustin og Luther udlagde netop spådommene på den måde. Grundtvig mener, at de bibelske profetier er at betragte som gåder for menneskene, og om "deres Betydning er det enhver gudfrygtig Mand, som føler Kald dertil, uformeent [tilladt] at gjætte, naar han kun ei gjætter paa Noget, som strider mod Lærdommen, og overlader det til Gud og Tiden at vise, om han gjættede

ret" (s. 58).

På spørgsmålet om Grundtvig tror, at han er en af Gud inspireret profet, svarer han forbeholdent, men ikke helt afvisende. På den ene side finder han det indlysende, at Gud kan give de troende både anelser og klare syn af ting, der skal ske, og at en "gudelig Digter" som Grundtvig selv er mere egnet til at "ahne og skimte" end andre (s. 36). På den anden side er det ikke til at vide, om synerne er sande. Det kan kun tiden vise, og derfor må man udvise den største forsigtighed i dette spørgsmål. Prøvestenen for en profeti må være, om den stemmer overens med det skrevne ord, om den er en "aabenbar Gienlyd af Propheternes Sange" (s. 37).

I konklusionen s. 63 f. vender Grundtvig tilbage til den højstemte stil fra fortalen med direkte tiltale af læserne og opfordringer til dem om at prøve hans tale efter Guds ord. Grundtvig afventer nu et svar fra sin modstander, men opfordrer ham til at lægge sin stil om: "[han skal] bære sig heel anderledes ad, om han vil gjælde for en sandhedskiærlig Mand, thi denne Recensjon stempler sin Forfatter, hvem han saa er, som en Løgnens Tjener og en falsk Prophet, der vil forvirre Folket" (s. 59).

H.C. Ørsteds svar: *Imod den store Anklager*

Såvidt den indledende konfrontation. Hovedslaget kom nu til at stå i de to efterfølgende bidrag. I august 1814 udgav Ørsted sit 144 sider lange stridsskrift *Imod den store Anklager* med mottoet: "Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd imod din Næste" (det 8. bud). Med titlen hentydes der til Satan, som er den store anklager i Bibelen (jf. fx Zak 3,1 og Åb 12,10). Ørsted fastholdt i det store hele sine beskyldninger fra anmeldelsen og føjede et par yderligere anklager til, idet han sigtede Grundtvig for såvel obskurantisme som sværmeri (hhv. s. 50 og 54). Han afviste dog på det kraftigste, at han skulle have anklaget Grundtvig for kætteri (s. 46-48). På grund af Grundtvigs tendens til på denne måde at fordreje og overdrive, valgte Ørsted at genoptrykke sagens tidligere akter som en del af *Imod den store Anklager*. Spådommen og anmeldelsen trykkes *in extenso* (hhv. s. 1-7 og 8-35), hvorimod *Hvem er den falske Prophet?* kun blev trykt i brudstykker (bl.a. s. 98-106). Genoptrykkene blev forsynet med linjetælling, så Ørsted kunne referere præcist til tidligere udsagn, og læserne fik derved mulighed for at bedømme, om han og Grundtvig gengav hinandens synspunkter rigtigt og upartisk (1814b, s. 39).

Forsvar for filosofien

I *Imod den store Anklager* tager Ørsted fat på Grundtvigs forhold til filosofien, særligt Schellings (s. 58-82). Godt nok er Ørsted grundlæggende enig i den schellingske totalanskuelse af naturen, men i detaljen har han mange indvendinger imod Schellings system (se Jessen 1971, s. 51 f.). Ørsteds ærinde med *Imod den store Anklager* er ikke at forsvare Schellings position som sådan, men at forsvare "den filosofiske Aand i Almindelighed" mod de grundtvigske misforståelser (1814b, s. 82). I denne passage er det ikke så meget *Hvem er den falske Prophet?*, som diskuteres, men Grundtvigs angreb på Schelling i *Krønikens Gienmæle* fra 1813 (polemikken med Christian Molbech). To af Grundtvigs hovedanker imod Schellings filosofi er, at den nægter det ondes virkelighed og sammenblander godt og ondt.

Ørsted mener, at Grundtvigs indvendinger mod Schelling bunder i en misforståelse (s. 59 f.). Grundtvig har ikke forstået, at der i den idealistiske filosofi er en afgørende forskel mellem den sanselige virkelighed ('tilværelsen') og fornuftsvirkeligheden ('væren'). Den sanselige virkelighed er en jordisk, timelig tilværelse, hvor man kan erkende via sanserne. Fornuftsvirkeligheden er derimod evig og erkendelsen af den uden sanselige betingelser. Når filosoffer som Schelling taler om 'virkeligheden', er det fornuftsvirkeligheden, de henviser til, ikke den sanselige virkelighed, som i idealismen blot regnes for et skin. Dette er afgørende, når det drejer sig om det onde. For ifølge Schelling eksisterer det onde ganske vist i den timelige, sanselige virkelighed, men ikke i den evige fornuftsvirkelighed. Og Schelling må have ret på dette punkt, mener Ørsted, for alternativet duer ikke. Ville man regne det onde for at have evig virkelighed, måtte det jo enten have sin grund i Gud, hvilket ville være en vanvittig tanke, eller det måtte tilkendes en selvstændig eksistens, hvilket ville være manikæisme (s. 61).

Også i spørgsmålet om styrkeforholdet mellem det gode og det onde er Ørsted på Schellings side. Det gode og det onde er ikke to lige stærke kræfter med samme grad af virkelighed, sådan som Grundtvig opfatter det. Det onde har ingen substans, det er blot mangel på det gode. Ørsted trækker her på Augustin og den klassiske lære om det onde som *privatio boni*, dvs. som blot fravær af det gode (s. 67 f.).

Grundtvigs nok groveste anklage mod Schelling er, at han skulle være ateist, fordi han nægter en uforanderlig og levende Gud (jf. *Krønikens Gienmæle*, s. 40). Ørsted påpeger, at ateist er alene den, der

decideret nægter Gud eller de egenskaber, som man forbinder med hans væsen, og efter den definition kan man ikke med god samvittighed kalde Schelling ateist, han er højst "i en Vildfarelse" (s. 74). Når Grundtvig uden grundig overvejelse kalder Schelling ateist, optræder han som en "Consequentsmager", dvs. en, som drager spidsfindige, uberettigede eller urigtige slutninger af andres udtalelser (s. 75).

Når Grundtvig anklager Schelling for at nægte en uforanderlig og levende Gud, skyldes det ikke konsekvensmageri, men snarere en banal misforståelse. Igen mener Ørsted, at misforståelsen skyldes Grundtvigs sammenblanding af de to slags virkelighed. Gud udvikler sig ganske vist i tiden, men i evighedens perspektiv, dvs. uden for tiden, er han uforanderlig. Schellings tanker om Guds udvikling (i tiden) skulle desuden *netop* sikre forståelsen af Gud som levende. En gud, der blot er en abstrakt, "strax færdig" tanke, er ikke levende. Det er til gengæld en gud, der har udviklet sig og er blevet anskuelig og indholdsrig (s. 77).

Ørsted finder i øvrigt Grundtvigs fremgangsmåde i *Krønikens Gienmæle* ganske useriøs, idet han her havde bygget sine antagelser om Schelling på ganske få af hans tekster og tilmed havde tilladt sig at tale med om Schellings frihedsskrift (*Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freyheit und die damit zusammenhängende Gegenstände*, 1809), selvom han ikke havde læst det. Om Grundtvigs Schelling-læsning konstaterer Ørsted tørt, at Grundtvig mangler filosofisk dannelse, og at Schelling har hævet sig til en tækningskreds, der er "utilgjængelig for en Grundtvigs hidtil viste Fatteevne" (s. 63).

Tro og videnskab i 'sympathetisk' harmoni

Det andet store hovedemne, der vendes endnu en gang, er forholdet mellem tro og videnskab (s. 82-89). Ørsted understreger, at han ikke er modstander af den kristne religion. Han mener, at videnskaben bør dyrkes med et kristent sindelag, og at religion og videnskab gerne skulle være i 'sympathetisk' harmoni, dvs. være venligt indstillet over for hinanden (s. 85). Af den grund skal videnskaben imidlertid ikke berøves sin selvstændighed. Ørsteds synspunkt er, at hvis man vil gøre videnskaben til noget andet end viden om sin genstand, så ophører den med at være videnskab (s. 83 f.). For videnskabsmanden gælder det om at betragte fænomenerne i verden, sådan som de foreligger, og ikke stræbe efter at "finde Guds Finger i Naturen" (s. 84), dvs. lede efter Guds hensigter med skabningen.

Forsvarlig bibelbrug

Et sidste tema, der skal tages op her, er Ørsteds indvendinger mod Grundtvigs anvendelse af Bibelen (s. 90-97). Grundtvig havde insisteret på vigtigheden af at følge Bibelens ordrette mening, men hertil anfører Ørsted, at meningen ikke er så nem at finde, som Grundtvig havde givet udtryk for. Meningen i et bibelsted forstås ofte ikke "af sig selv" (s. 94), men kræver nøje studier. Teksten skal med andre ord udlægges, og en sådan udlægning af teksten er ikke ufejlbarlig. Det samme gælder de domme, som bygges på udlægningen. Ørsted ser sig nødsaget til at lære Grundtvig lidt om hermeneutik:

jeg paastaaer kun at den Dom, vi fælde over Nogen paa Grund af Skriftens Udsagn, ikke staaer i Bibelen, men kun bygges derpaa, ved menneskelige Slutninger, og at altsaa en saadan Dom er en menneskelig Dom, og kan efter samme Lovbog underkjændes af et andet Menneske, der enten seer den Dømtes Tanker og Handlinger i et andet Lys, eller fastsætter Lovstedets [skriftstedets] Mening paa en anden Maade (s. 93).

Desuden pointerer Ørsted, at Bibelen er skænket menneskene, for at de kan frelses, ikke for at de skal dømme andre. Grundtvig kunne trænge til at tænke lidt over Matt 7, 1-5: Døm ikke, for at I ikke selv skal dømmes!

Grundtvigs afsluttende svar: *Imod den lille Anklager*

Grundtvig modtog Ørsteds bog den 6. august, men var lang tid om at svare. Først næsten 10 måneder senere, den 30. maj 1815, udgav han *Imod den lille Anklager*, det længste stridsskrift i hans forfatterskab (228 sider), hvori han påtog sig at svare på stort set alle beskyldninger, der var blevet rejst imod ham. Den lange ventetid skyldtes dels dårligt helbred, dels at han var fordybet i oversættelsesprojekter, hvilket fremgår af fortalen, hvor han på en lidt besynderlig måde blander *Olavs saga* ind i talen til Ørsted. Han

anførte desuden, at hans nølen skyldtes, at han nødigt ville fortsætte en strid, som ikke syntes meget bevendt. Når han alligevel skrev, var det for at bevise, at han ikke var bange for "Goliath" (s. 225).

Stilen i denne tekst er ganske anderledes end den krigeriske *Hvem er den falske Prophet?* Særligt fortalen og det første afsnit, som er en humoristisk polemik mod Ørsteds tekst, skiller sig ud. Hjalmar Helweg har karakteriseret stilen rammende: man møder visse steder "en gemytlig, spøgefuldst Snakkesalighed, en løssluppen, ofte kaad – ikke særlig vittig, snarere noget vrøvlende – Stil, der staaer i stærk Modsætning til den tidligere Højtidelighed" (1932, s. 51). Den grovkomiske og ordspillende prosa var inspireret af Ørsteds drilagtige fremstilling af Grundtvig som Don Quixote i *Imod den store Anklager* (Ørsted 1814b, s. 111 f., Lundgreen-Nielsen 1980, s. 638 f.).

Schelling og frihedsskriftet

Som undertitlen på stridsskriftet viser, ønsker Grundtvig med sin tekst at give det endelige "Beviis for at Schellings Philosophie er uchristelig, ugudelig og løgnagtig". Grundtvig har nu læst både *Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freyheit und die damit zusammenhängende Gegenstände* (herefter frihedsskriftet) og "Philosophische Briefe über Dogmatismus und Kriticismus" i genoptrykket fra 1809. Særligt frihedsskriftet i hvilket Schellings tænkning havde taget en drejning i retning af det mere teosofisk-religiøse, bliver nu omdrejningspunktet for Grundtvigs kritik. For en god introduktion til frihedsskriftet, se Rasmussen og Brock (2013).

Pladsen tillader ikke en detaljeret gennemgang af det lange Schelling-afsnit, men for overblikkets skyld bringes her en oversigt over delene (jf. Pedersen u.å.: 1994, s. 426):

- S. 75-78 Hovedlinjerne i Schellings filosofiske udvikling
- S. 78-81 Bedømmelse af Schellings filosofis forhold til kristendommen
- S. 84-99 Detaljeret gennemgang og analyse af Schellings frihedsskrift
- S. 100-107 Det ontologiske gudsbevis
- S. 107-117 Igen en bedømmelse af Schellings filosofis forhold til kristendommen

Grundtvig roser i udgangspunktet Schellings frihedsskrift, som han mener er den vigtigste afhandling om menneskets frihed siden Luthers *De servo arbitrio* fra 1526. Han finder, at Schellings afhandling er udformet med stor klarhed og dybde, men det ændrer ikke ved, at han stadig er uenig i Schellings grundlæggende antagelser. Han skriver, at Schelling er en ganske konsekvent filosof, men det hjælper ikke meget, når han i sin filosofi går ud fra en "Grundløgn" (s. 85), nemlig den, at livets modsætninger: lys og mørke, godt og ondt, sandhed og løgn er forenelige størrelser. Ifølge Grundtvig er modsætningen mellem sandhed og løgn uophævelig for forstanden: "Samfund mellem Sandhed og Løgn er *utænkeligt*" (s. 103). Bag denne formulering fornemmer man det princip, som Grundtvig i disse år regnede for al sandheds grundlov, nemlig modsigelsens grundsætning (kontradiktionsprincippet), der siger, at man ikke på samme tid kan bekræfte og benægte det samme. Modsigelsens grundsætning nævnes i flere forskellige sammenhænge i *Imod den lille Anklager* (se s. 62 f., s. 73, s. 101 og s. 171-173) og var et gennemgående våben i Grundtvigs mange angreb på Schellings filosofi, se Høirup (1949).

Kritikpunkterne imod Schellings frihedsskrift er på mange måder de samme, som Grundtvig har fremført tidligere. Uenighederne drejer sig i bund og grund om gudsbegrebet. Grundtvig er som bekendt modstander af både den *panteistiske* tanke hos Schelling, at alle modsætninger er forenet i 'det absolutte' (Gud), og *udviklingstanken*, at Gud først bliver sig selv og kommer til personlighed gennem en proces, som resultat af en bevægelse gennem modsætninger. Det, som Grundtvig især diskuterer i forlængelse af frihedsskriftet, er Schellings sondring i gudsbegrebet og hans forklaring af det ondes herkomst.

For at forklare, hvordan det onde var opstået, havde Schelling i frihedsskriftet sondret mellem Guds (natur)grund (væren) på den ene side – Grundtvig kalder det nogle steder "Grundvold" – og hans eksistens (tilværelse) på den anden. Guds grund er karakteriseret ved mørke, hans eksistens derimod er hans forstand og er karakteriseret ved lys. Grunden og forstanden indgår i en harmonisk og uopløselig forening, idet de holdes sammen af ånden i et evigt forhold (Pedersen u.å.: 1994, s. 202). I mennesket findes en lignende enhed af grund og forstand, men i skabningen, i den endelige verden, er foreningen ikke uopløselig. Deri ligger det ondes mulighed. For af menneskets naturgrund kan selvheden, egenviljen, udvikles. Så længe menneskets vilje stemmer overens med den universelle vilje, er den god, men udvikler den sig til egenvilje, bliver den ond. Det er på sin vis grunden i Gud, der bliver anledning til det ondes fremkomst, men det onde skal ikke af den grund regnes for en del af Guds væsen. Man må skelne mellem grund og følge. Gud er godt nok grunden til alting, men det betyder ikke, at det, som følger, er identisk med hans væsen (Rasmussen og Brock 2013, s. 26).

For at værne sig mod anklager for dualisme insisterede Schelling på, at der forud for opdelingen i grund og eksistens, forud for dualiteten, måtte være et udelt væsen. Det får nu nye betegnelser: Det er "urgrunden" eller "ugrunden", et begreb fra den kristne mystiker Jacob Böhme. Ugrunden er forud for modsætningerne. De kan slet ikke skelnes i den, og derfor kaldes den "absolut identitet" eller "indifferens" (forskelsløshed).

I *Imod den lille Anklager* giver Grundtvig udtryk for, at han hverken kan acceptere Schellings tvedeling af Gudsbegrebet – læren om indifferensen har ikke overbevist ham – eller udviklingstanken. Han finder ganske enkelt ikke denne lære i overensstemmelse med Bibelens begreb om Gud som én og uforanderlig: Gud er "af Sig Selv og ved Sig Selv, evig uforanderlig i det utilgiængelige Lys, Grundværelsen, foran og over hvilken Intet kan virkelig være, *Faderen, af Hvem alle Ting ere*" (s. 107). Den tanke, at der skulle finde en udvikling sted i Gud, hvorved Gud i interaktion med skabningen kommer til sig selv og til personlighed, er i Grundtvigs øjne urimelig, idet den sammenblander skaber og skabning og gør gudsbegrebet immanent.

Problemet med udviklingstanken er desuden, at menneskets ondskab bliver et nødvendigt led i Guds udvikling til personlighed, for Schellings tanke er, at Gud kun kan åbenbare sig som kærlighed på baggrund af sin modsætning, det onde. Der er med andre ord stadig en grundlæggende determinisme i Schellings system, og i Grundtvig øjne har Schelling således ikke løst problemet om friheden tilfredsstillende. Når mennesket er bestemt til at handle ondt, opstår der desuden et problem med hensyn til ansvar og dom. Mennesket kan ikke gøres ansvarlig for sine handlinger og kan som følge heraf heller ikke dømmes. De største problemer ved frihedsskriftet opsummerer Grundtvig på følgende måde:

Det er klart, at efter den [afhandlingen om friheden] har Gud ingen Personlighed uden i Menneskeslægten, at efter den er Intet ondt i sit Princip, men kun i et vist Tidsrum, i en bestemt Virksomhed, at denne Virksomhed er nødvendig for at udvikle det guddommelige Liv, og at der altsaa ingen Strafværdighed kan finde Stæd [...] Døden ender al Strid, og paa hin Side Graven er ingen Ansvarlighed, intet Regnskab (s. 99 f.).

Grundtvigs gennemgang kulminerer i en femdobbel udråbelse af Schellings lære til løgn (s. 106).

Dobbelt forsvar for Verdenskrøniken 1812

Grundtvigs forsvar for *Verdenskrøniken* 1812 er ganske omfattende (63 sider), idet han ikke blot tager Ørstedes kritikpunkter op, men også kritikpunkterne fra Jens Møllers anmeldelse af *Verdenskrøniken* 1812 fra 1813. Den havde han ellers svaret på én gang (se Grundtvig 1813b), men svaret var kun foreløbigt, da Grundtvig regnede med at skrive et egentligt forsvar for krøniken. I 1814 havde han imidlertid påbegyndt en ny, meget mere udførlig verdenskrønike og havde opgivet forsvaret. Der er grund til at tro, at kladdemateriale fra dette påtænkte forsvar er gledet ind i *Imod den lille Anklager*. Det kunne forklare, hvorfor Møllers recension får så meget opmærksomhed, som den gør.

Igen skal der her for overblikket skyld gives en oversigt over afsnittet:

S. 139-159 Tilbagevisning af Jens Møllers kritik (23 "Bommerter", jf. s. 152).

S. 159-173 Diskussion af forholdet mellem tro og videnskab

S. 173-190 Korte gendrivelsers af en række historiske detaljer i *Verdenskrøniken* 1812

S. 190-202 Diskussion af Novalis' digtning og manglende kristendom

Grundtvig anfører selv, at det vigtigste spørgsmål i diskussionen med Ørsted om *Verdenskrøniken* 1812 er forholdet mellem tro og videnskab (s. 173). Han understreger igen, at han ikke er videnskabshader, og at han blot mener, at videnskaberne skal vide, at de ikke kan foragte eller bekæmpe tro og kristendom uden at grave deres egen grav. Videnskabeligheden skal være troens tjener, og "al Videnskabelighed som vil være *selvstændig*, er uchristelig og ugudelig" (s. 164 f.).

Ikke profet, men skjald

I afsnittet om spådommen tager Grundtvig endnu engang fat på at forsvare detaljer i spådomsskriftet (s. 203-216). Der er ikke meget nyt i disse gendrivelsers, hvad Grundtvig selv medgiver, men han vil ikke forholde sig tavs til denne del af Ørstedes kritik, da han frygter, at Ørsted ville tage tavsheden som tegn på overgivelse (s. 203).

Grundtvigs overvejelser over profetrollen er til gengæld interessante. Han understreger, at han ikke er profet, men skjald. Som skjald kigger han på Herrens ord og de forgangne tider, og idet han sammenholder dette med tidens tegn, mener han at kunne udtale sig om fremtiden. Grundtvig ville ikke høre kritik for dette: "Ingen har Ret til at spotte mig, fordi jeg gjør hvad der er Skjaldeviis [karakteristisk for en skjald], udsiger Ord om Fremtids Dage, og jeg indseer ei at det er nogen Brøde, at jeg selv troer mit Syn" (s. 217). Skjaldens rolle ligner profetens ganske meget, men der er afgørende forskel mht. sikkerheden af synerne og profetierne. Skjalden kan ikke bevise sit syn, han har blot en vished i sit indre, og han kan heller ikke forudsige præcist. Der vil være ting, han siger, som ikke opfyldes.

Grundtvig afrunder *Imod den lille Anklager* med at forsikre om sin fasthed i troen. De bebrejdelser, han møder fra både venner og fjender, skal ikke have lov at forstyrre ham i hans værk. Han er sikker på, at det er sandhed, han forkynder, ja, at det ikke er hans egne ord, han taler, men Herrens (s. 223).

Ørsted svarede aldrig på *Imod den lille Anklager*, han fandt det velsagtens nytteløst at fortsætte polemikken, og dermed endte striden noget uforløst. Der kom aldrig nogen form for forlig eller forbrødring. Erland Jessen har formuleret det således: "Fronterne var blevet fastlagt fra begyndelsen og en stillingskrig var blevet ført, i hvilken tilbagetog og al fraternisering med fjenden var udelukket" (1971, s. 68).

Modtagelsen

Skønt Grundtvig fik det sidste ord, var samtidens dom til fordel for Ørsted. Mange af de fremtrædende mænd i dansk åndsliv fandt Grundtvigs betragtninger uvidenskabelige og hans fremgangsmåde upassende (se fx. Molbech 1815). Ved sin opførsel i striden med Ørsted udmeldte Grundtvig sig nok en gang af det gode selskab, og hans frembrusende facon gav anledning til en hel del satire (se Jessen 1971, s. 69). Langt den største del af Grundtvig-forskningen har også tilkendt Ørsted sejren, se henvisninger hos Lundgreen-Nielsen 1980, s. 639. Der er dog nogle, som har taget Grundtvigs parti, se Scharling (1945) og Michelsen (1972).

De stridende parters senere udtalelser om fejden

Både Ørsted og Grundtvig udtalte sig siden hen om striden. I sin levnedbeskrivelse fra 1828 omtalte Ørsted striden som 'meget alvorlig' og gav udtryk for, at det ikke tilkom ham at fælde dom over striden. Han lod dog til at mene, at han havde sit på det tørre:

Forfatteren af Stridsskrifter kan derfor ikke vide om en kommende Tid vil give ham Ret; men, er han sig bevidst at være gaaet til Værks med uforbeholden Redelighed, og med Afsky for alle uædle Vaaben, kan han see denne Dom med Rolighed i Møde (Ørsted 1828, s. 531).

Grundtvig omtalte i et erindringsudkast fra 1862-1863 striden som "en mat og langtrukken Pennefejde" (Johansen & Høirup udg. 1948, s. 96). Hans intention havde dengang været at gøre samtiden opmærksom på, at når videnskabeligheden sætter det guddommelige til side, så synger åndeligheden på sidste vers. I retrospekt kan han dog se det ufrugtbare i en polemik om sådan et emne: "det var naturligvis noget, man kunde trættes om til Dommedag" (s. 97). Man må konkludere, at kampgejsten tog af med tiden, men at de to tænkere aldrig rigtigt nærmede sig hinanden. I 1850 omtalte Grundtvig Ørsteds hovedværk *Aanden i Naturen* fra samme år i sit tidsskrift *Danskeren* (Grundtvig 1850). Hans uvilje mod Ørsteds harmonisøgende tænkemåde var da intakt. Grundtvig indrømmede i artiklen, at han ikke havde læst Ørsteds bog, men det forhindrede ham altså ikke i at udtale sig kritisk om den.

Anvendt litteratur

- Christensen, Dan Ch. (2009) *Naturens tankelæser. En biografi om Hans Christian Ørsted* 1-2, bind 1. København
- Christensen, Erik M. (1966) "Guldalderen som idéhistorisk periode: H.C. Ørsteds optimistiske dualisme" i *Guldalderstudier. Festskrift til Gustav Albeck den 5. juni 1966*, s. 11-41. Aarhus
- Grundtvig, N.F.S. (1808) *Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København

- Grundtvig, N.F.S. (1813a) *Krønikens Gienmæle*. København
- Grundtvig (1813b) "Til min Recensent. (Litteratortidenden No. 25-29)" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 66, sp. 1041-1046, nr. 67, sp. 1057-1061 og nr. 68, sp. 1073-1076. København
- Grundtvig, N.F.S. udg. (1814a) *En mærkelig Spaadom ogsaa om Dannemark efter en gammel Haandskrift*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1814b) *Hvem er den falske Prophet? Hvem forvirrer Folket? Svar til Recensenten i Litt. Tid. No. 12 og 13*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1815) *Imod den lille Anklager, det er Prof. H.C. Ørsted, med Beviis for at Schellings Philosophie er uchristelig, ugudelig og løgnagtig*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1850) "Dansk Betragtning af Aanden i Naturen og Aanden i Historien" i *Danskeren*, nr. 50, s. 785-800. København
- Helweg, Hjalmar (1932) *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdом*. København
- Høirup, Henning (1949) *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig*. København
- Jessen, Erland (1971) "Striden mellem Grundtvig og H. C. Ørsted 1814-15" i *Grundtvig-Studier* 1971, s. 31-73. København
- Johansen, Steen & Henning Høirup udg. (1983) *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig*, 2. opl. [1948]. København
- Koch, Carl Henrik (2004) *Den danske filosofis historie* 1-5, udg. Ebbesen, Sten & Carl Henrik Koch, bind 4: *Den danske idealisme 1800-1880*. København
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København
- Luther, Martin (1525) *De servo arbitrio. Mar. Lutheri ad. D. Erasmus Roterodanum*. Wittenberg
- Michelsen, William (1972) "Det moderne menneskes situation og Grundtvigs antropologi" i *Grundtvig-Studier* 1972, s. 9-22. København
- [Molbech, Christian] (1815) "Almindeligt Oversyn af den danske Litteratur i Aaret 1814" i *Athene, et Maanedsskrift*, januar 1815, s. 65-86. København
- Pedersen, Kim Arne (u.å.: 1994) *Studier i forholdet mellem metafysik og tro i N.F.S. Grundtvigs forfatterskab i perioden 1812-1815*. Utrykt licenciatafhandling. Aarhus
- Rasmussen, Andreas Moe & Steen Brock (2013) "Introduktion" i Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (2013) *Filosofiske undersøgelser om den menneskelige friheds væsen og de dermed sammenhængende genstande*, s. 7-36. Aarhus
- Scharling, C.I. (1945) "Grundtvigs Strid med H. C. Ørsted" i *Kirken og Tiden* 1945, s. 33-43. København
- Scharling, C.I. (1947) *Grundtvig og Romantiken belyst ved Grundtvigs Forhold til Schelling*. København
- Schelling, F.W.J. (1809) "Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freyheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände" i *F. W. J. Schelling's philosophische Schriften*, bind 1, s. 397-511. Landshut
- Schelling, F.W.J. (1809) "Philosophische Briefe über Dogmatismus und Criticismus" i *F. W. J. Schelling's philosophische Schriften*, bind 1, s. 115-200. Landshut
- [Ørsted, H.C.] (1814a) "[Anmeldelse af] *En Mærkelig Spaadom, ogsaa om Danmark, efter en gammel Haandskrift* udgivet af N.F.S. Grundtvig" i *Dansk Litteratur-Tidende*, nr. 12-13, s. 177-208. København
- Ørsted, H.C. (1814b) *Imod den store Anklager*. København
- [Ørsted, H.C.] (1828) "Ørsted, (Hans Christian)" i H.A. Kofod udg. *Conversations-Lexicon, eller encyclopædisk Haandbog [...]*, bind 28, s. 515-541. København
- Ørsted, H.C. (1850) *Aanden i Naturen*, 1-2, bind 1: *Almeenfattelige Bidrag til at belyse Naturens aandelige Indhold*. København
- Ørsted, Mathilde udg. (1870) *Breve fra og til Hans Christian Ørsted* 1-2, bind 1. København